

ГЕОПОЛИТИКА ЈАПАНА

Момчило Сакан
Независни универзитет Бања Лука, Бања Лука

У чланку су приказане опште (географске, демографске и историјске) карактеристике Јапана, његов историјски развој и нерешени територијални проблеми са суседима, амбиције и перспективе у односу на унутрашње стање и веома сложено окружење у којем се налази.

Кључне речи: *геополитика Јапана, географија, демографија, историја, геополитичке амбиције, Сједињене Америчке Државе, могућности и перспективе*

Увод

Парадигма простора о вечитом сучељавању копна (телуократије) и мора (таласократије) битно је утицала и на геополитику уопште и на геополитику Јапана посебно. Та парадигма, или боље рећи геополитичка карта и подела света, постоји од постанка организованих држава и народа. Прво се појављивала у условима ограничених размера (у регионалним оквирима) када је телуократија била у знатној превласти. Она је владала над читавим комплексом цивилизација, а таласократија се појављује фрагментарно и спорадично. Касније, са појавом империја, а нарочито са развојем морепловства и авијације, геопростор добија потпуније и постојаније облике који се, према Макиндеру и другим геополитичарима, дели на три геополитичке особености. Реч је о телуократији (копну), таласократији (мору) и римленду („меканом слоју“), као три најзначајнија простора на којима су се цивилизације миленијумима и вековима сукобљавале и, веома ретко, сарађивале.

Појмови *телуократија* и *таласократија* настали су на основу географског устројства двојности планете и историјске типологије цивилизација. *Телуократија* се односи на копно (копнену моћ), а таласократија на море (поморску моћ). Те две геополитичке категорије су у вечитој супротности. Генеа те супротности потиче од сучељавања трговачке цивилизације (Картагина, Атина) и војноауторитативне цивилизације (Рим, Спарта). Та подела је актуелна и данас, а двојност између таласократије и телуократије често се назива и сукобом између различитих цивилизација – *демократије* и *идеократије*. *Телуократија* (копнена моћ) везана је за фиксираност копненог простора, што је на цивилизацијском нивоу оличено у конзерватизму и строгим правним нормама којима се потчињавају крупне људске заједнице – родови, племена, народи, државе, империје. Копненим народима страни су индивидуализам и дух предузетништва. Својствени су им колективизам и хијерархичност. За разлику од телуократије, *таласократија* (поморска моћ) јесте

тип цивилизације заснован на супротним смерницама – динамичности, покретљивости, склоности техничком развоју и слично. Њени приоритети су: номадство (нарочито морепловство), трговина и индивидуално предузетништво. Такав тип цивилизације брзо се развија, активно еволуира, лако мења спољна културна обележја, а да притом унутрашњи идентитет остаје непромењен.

Обично се зона телурократије поистовећује са унутар континенталним пространствима североисточне Евроазије (што се у општим цртама подудара са територијама царске Русије или СССР-а). Таласократија се све јасније оцртава као приобаље евроазијског континента, средоземни ареал, Атлантски океан и мора која са југа и запада запљускују Евроазију.

Телурократија и таласократија, као два глобална типа цивилизације и културе, дуго су представљали двојност и на идеолошком нивоу – идеологија марксизма (социјализма) и идеологија либерал-капитализма. Дакле, постојала су јасно дефинисана два типа редукционизма: економски редукционизам свео се на сучељавање Смитових и Марксових идеја, а геополитички – на поделу свих сектора планете на зоне под контролом таласократије (САД) и телурократије (СССР).

Римленд (унутрашњи полумесец, приобалне зоне, мекани појас) представља сложени простор који у себи потенцијално носи могућност да постане део било таласократије, било телурократије. То је погранична зона, појас, област, а упоредо с тим и геополитичка граница која се не поклапа са границом између држава. За силе мора та граница је обала, односно *појас* који залази у дубину копна. Таласократија, приобалне територије види као потенцијалне колоније, појасеве земље који се могу одвојити од остале континенталне масе, претворити у упориште, односно стратешки простор – мостобран према самом центру телурократије. То је најсложенији и културом најзасићенији регион и активни субјект у борби таласократије и телурократије са својом сопственом судбином која се, првенствено, разрешава на основу исхода геополитичке двојности. То је истовремено и граница чији квалитативни опсег зависи од тога који импулс има превагу у конкретном сектору – копнени или поморски. Океанске обале Индије и Кине, за сада, представљају линије где опсег приобалних појасева тежи нули. У Европи и Средоземљу приобалне зоне су широки појасеви који задиру дубоко у континент. У последњих неколико година та граница је дубоко померена у копнени део Европе и Средоземља на штету телурократије. Без обзира на актуелно стање, римленд је и даље посебна реалност са самосталном логиком која у огромној мери утиче и на таласократију и на телурократију. Римленд, дакле, не представља само прелазну међусредину између таласократије и телурократије већ веома активну и посебну геополитичку творевину.

У последње време појавиле су се и конкурентске парадигме које нападају владајућу парадигму о геополитичкој двојности и вечитом сукобљавању таласократије и телурократије. Тако се, на пример, појавила *америчка (таласократска) линија* која заступа теорију *атлантизма* као сложеног геополитичког простора. У том простору, према мишљењу америчких и других геополитичара централно место имају Сједињене Америчке Државе као једина светска велесила, али уз извесне разлике у ставовима. Једни су заговарали коначну победу Запада у геополитичком двобоју са Истоком. Други су сматрали да је потребно одређено приближавање, односно претапање два идеолошка лагера у нешто заједничко и успостављање Светске

владе. Таква ситуација проузроковала је појаву посебног правца у геополитици – „*геополитике мондијализма*“, односно учења о „*новом светском поретку*“.

Развој геополитичке теорије атлантизма достиже кулминацију на самом почетку 90-их година двадесетог века. Она има и своје практичне последице, као што су: обједињавање свих земаља у захвату Атлантског океана, јачање и просторно ширење НАТО-а, распад Варшавског пакта и СССР-а. Поремећен је и однос снага у корист таласократије која је проширила свој утицај до срца света (хартленда) и увелико почела славити победу над телурократијом.

Како сада ствари стоје, атлантистичка верзија таласократије са појавом велике економске кризе у Сједињеним Америчким Државама и краха теорије либералног капитализма губе на значају. Истовремено, Русија, Кина и друге земље телурократије јачају и стварају бројне организације и савезе. На основу тога појављују се и бројне геополитичке теорије и парадигме које противрече атлантизму, а најзначајније су *месторазвој* (да Русија заузима централну позицију) и *евроазијство* (да Европа и Азија представљају јединствену геополитичку целину).

У целокупном том геопростору, односно на тако дефинисаној геополитичкој карти и подели света, Јапан је вековима заузимао веома значајно место. Улогу Јапана као најјаче силе у источној Азији у првој половини двадесетог века уочавали су и геополитичари тога доба. Тако је, на пример, немачки геополитичар Карл Хаусхофер, који је једно време и сам боравио у Јапану, заступао посебну варијанту евроазијства која би се заснивала на осовини Берлин – Москва – Токио. Једино та осовина би, према његовом мишљењу, могла владати светом. До тог савеза, међутим, није никада дошло зато што Руси и Пруси (као претежно словенски народ) нису могли да се сложе и договоре. Хитлер је направио савез Берлин – Рим – Токио који се није могао одржати, пре свега, због тога што је центар осовине, из срца копненог дела (телурократије), померен у римленд (мекани слој који се налази између таласократије и телурократије)..

Историјски посматрано, Јапан је имао и периоде падова и успона, пораза и освајања. Постојали су периоди тоталне изолације од Евроазије, али и периоди агресивних освајања и продирања у централне делове азијског континента – Кореју, Кину, Индију... Постојали су и периоди када је улазио у савезе са силама телурократије, али и са силама таласократије. Његова позиција данас је знатно измењена и, као таква, веома интересантна за ову геополитичку анализу. Није реч само о општим карактеристикама и актуелном стању, већ, пре свега, о геополитичким амбицијама и перспективама.

Опште карактеристике

Јапан је острвска царевина на Далеком истоку.¹ Обухвата 6.852 мања и већа острва, која су смештена источно од азијског континента, на западном рубу Пацифика. Највећа су: Хоншу, Кјушу, Шикоку и Хокаидо која чине 97% територије. Мала острва претежно су распоређена око наведена четири велика, али постоје и групе удаљених острва (на пример, Окинава и Ријукју). Са 377.873 км² (укључујући и 3.091 км² територијалних

¹ Два јапанска слова која означавају име Јапана значе „извор сунца“, па се и цела држава често назива „Земља излазећег сунца“.

вода), Јапан је по површини 63. држава у свету. На западу од Русије, Северне и Јужне Кореје одвојен је Јапанским морем, а на југозападу од Кине раздваја га Источнокинеско море. Источну страну Јапана заплјускује Тихи океан. Јапан се налази се у вулканској зони на Пацифичком ватреном кругу која је настала као последица подвлачења Филипинске и Тихоокеанске литосферне плоче под Евроазијску. Најпознатији вулкан је Фуџи, који је уједно и највиши врх Јапана (3.776 м). Дуж свих острва честа су слаба подрхтавања тла и повремене вулканске активности. Најзначајнији разорни земљотреси били су: велики Ханшин земљотрес 1955. године, Чуец 2004. и земљотрес на острву Хоншу 2011. (највећи у историји Јапана, а пети по јачини у свету).²

Јапан је претежно брдовито-планинска и шумовита земља. Брда и планине чине око 80%, а од тога је око 66% покривено шумама. Брда и планински обронци се редовно обрађују, а на већем делу равничарског земљишта налазе се велики градови. Клима је претежно умерена са четири годишња доба. Због велике дужине територије, крајњи север је зими врло хладан, а крајњи југ има суптропску климу.

Бруто национални доходак, према процени за 2013. годину, износи 5.150 трилиона УС долара, а доходак по глави становника је 40.442 УС долара. По номиналном БДП, Јапан је трећа најјача економија на свету после САД и Кине. Једна је од технички најразвијенијих земаља света, али је зависна од увоза руда и енергената. Водећа је земља по бројним научним истраживањима – нарочито у електроници и роботизици.

² Од 11. до 25. марта 2011. године Јапан су погодили бројни земљотреси магнитуде од 1 до 9. Према изјавама очевидаца многи градови су се тресли практично непрекидно. Сви ти земљотреси изазивали су таласе висине од 3 до рекордних 10 метара. Земљотреси су нарочито изазвали кризу у источном делу Јапана и хаварију на неколико нуклеарних електрана из којих је кренула радијација. Поред осталог, земљотрес је проузроковао и хаварију на нуклеарној електрани Фукушима, која је по последицама друга у свету – одмах иза Чернобила. У земљотресу је погинуло и нестало око 19.000 људи.

Према процени из 2012. године Јапан има 126.659.683 становника, од којих 99% чине Јапанци. По броју становника десета је земља на свету, али тај број, због слабог наталитета, константно опада. Густина насељености је 337,4 становника на км². Јапан је земља са веома високим очекиваном старошћу становника. У 2009. години она је износила 82,12 година. Такође, једна је од земаља са најнижом стопом смртности новорођенчади. Главни и највећи град је Токио (8.483.050) који са суседним градовима има око 32 милиона становника.³

По државном уређењу, Јапан је уставна и парламентарна монархија с царем на челу. Цар је, према јапанском уставу, симбол државе и народног јединства, али не поседује стварну власт. Његова улога је, углавном, церемонијална. Законодавну власт чини дводоми парламент.

Јапан има и одбрамбене снаге које су искључиво намењене за самоодбрану. То су грађанске невојне организације и зато их не називају војском или армијом. Састоје се од копнених, поморских и ваздушних снага, а попуњавају се искључиво на добровољној основи. Бројно стање у 2006. години износило је: 148.300 људи у копненим снагама; 44.518 у поморским снагама и 45.913 у ваздухопловним снагама. Укупно снаге самоодбране имају око 248 хиљада људи у активном и 56 хиљада у резервном саставу. Њихова намена дефинисана је чланом 9 јапанског устава у којем се наводи да се народ Јапана заувек одриче рата као сувереног права народа за решавање међународних спорова. Те снаге не располажу балистичким ракетама, нуклеарним оружјем, поморском пешадијом, моторизованим и десантним јединицама.

Историјски развој

Први писани документи о јапанској историји јављају се у 5. и 6. веку, када Јапан реорганизује владу у складу са кинеском извршном структуром и културном праксом. У осмом веку почиње Нара – раздобље које обележава прва снажна јапанска држава, концентрисана око царског двора у граду Хејџокио (сада Нара). Царски двор касније се сели у Хејан-кјо (сада Кјото) када почиње „златно доба“ класичне јапанске културе и Хејан раздобље. Од 1185. године почиње Камакура раздобље и будизам. Од 1192. почиње Камакура шогунат, први шогунат у јапанској историји. Он је трајао до 1338. када га замењује раздобље Муромачи, које је названо по четврти у Кјоту. Од средине 16. века у Јапан долазе трговци из Португала, Шпаније, Холандије и Енглеске чиме настаје период активне трговине и културне размене са Западом. Јапан је почео употребљавати и производити западно оружје, које постаје кључни фактор за уједињење државе. У 1592. години шаље своје снаге у инвазију Кореје у нади да ће коначно освојити Кину. Трупe самураја са борбеним искуством и велика количина оружја донеле су успех. За само месец дана Јапанци су контролисали скоро целу Кину и Кореју. Ипак, уједињене корејске и кинеске снаге побеђују јапанске, захваљујући, пре свега, великој издржљивости војника и напредној корејској флоти.⁴

³ <https://en.wikipedia.org/wiki/Japan> (24. 6. 2013)

⁴ <http://sr.wikipedia.org/sr-el/Japan> (12. 4. 2013)

Током прве половине 17. века новонастали Токугава шогунат прекида све везе са Европљанима, осим врло ограничених контаката са протестантским холандским трговцима на острву Деџима. Кинеским бродовима био је допуштен улаз у Нагасаки и Кореју због дипломатских односа са главним градом. Изолација је трајала 251 годину. Од 1854. године Јапан се отвара и обнавља трговинске везе са Западом; покреће многе реформе, укида феудализам и усваја многе западњачке институције, укључујући легални систем и владу заједно са економским, социјалним и војним реформама, које претварају јапанско царство у једну од великих сила у свету.

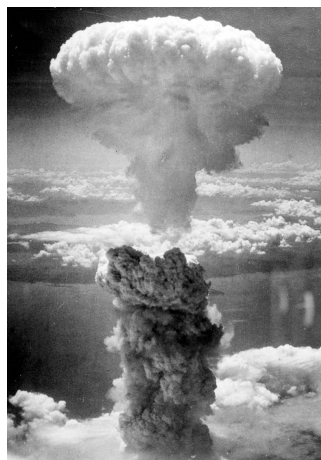
Од средине 19. века Јапан улази у доба модернизације и индустријализације и почиње да се развија много брже од осталих азијских држава. После увођења економских и политичких реформи (половином 19. века), Јапан постаје економски веома развијена и политички уређена демократска земља. Изједначају се права свих грађана, одузима се власт шогуна, мења се систем образовања и почиње индустријализација земље. Војска се такође реформише; копнена војска по пруском, а морнарица по енглеском моделу. Уведена је и мобилизација резервног састава.

У 20. век Јапан улази као најјача војна сила у Азији. Да би обезбедио сировине неопходне за убрзани привредни развој Јапан почиње и просторно да се шири. Половином 1894. године напада Кину, потапа њену северну флоту и осваја Кореју и Манџурију. У неколико спектакуларних битака побеђује морнарицу, а делимично и копнену војску, Руске империје и тако стиче самопоуздање и територијално проширење. Под своју контролу (1905) преузима острво Сахалин и Тајван, а непосредно после тога анектира и Кореју (1910) године, што ће дати снажан импулс његовом даљем економском развоју.

У Први светски рат Јапан улази на страни сила Антанте и осваја немачке колоније на Пацифику и у источној Азији, а учествује и у рату против Лењинове Русије и у окупацији Северне Манџурије. Велике победе на свим фронтovima подижу углед војске и морнарице у народу, која полако преузима примат и у јапанској политици.

Кулминацију свог развоја Јапан доживљава непосредно пред Други светски рат. Као најважнија држава на истоку, Јапан види једини излаз из велике економске кризе 1929. године, у даљем територијалном ширењу. У 1931. години Јапанци окупирају Јужну Манџурију која је била у саставу Кине и, уз помоћ марионетске владе, владају том огромном територијом која ће још више оснажити јапанску привреду. Кина се никад није могла помирити с том чињеницом. Затегнута атмосфера на граници, након неколико инцидената, прераста у прави рат које ће трајати од 1937. године све до завршетка Другог светског рата. Од 1937. до краја 1940. године Јапан окупира готово целу кинеску обалу и чини стравичне злочине над тамошњим становништвом.⁵ Непосредно после капитулације Француске 1940. године, Јапан присиљава нову марионетску владу Француске да му преда на управљање северну област Француске Индокине (данашњи Вијетнам, Лаос и Камбоџа) и базе у јужном делу Француске Индокине.

⁵ Нерешени проблеми у вези са италијанско-грчким сукобом 1923. године, јапанско-кинеским сукобом и окупацијом Манџурије, 1931–1933; нападом Италије на Етиопију 1935–1936. године; шпанским НОО ратом 1936–1939. године; нацистичким покоравањем Чехословачке 1939. године; нацистичко-пољским сукобом око Гдањска и ратом СССР са Финском су, поред осталог, и основни узроци распада Друштва народа основаног 1919. године. Друштво народа престаје да функционише 1940, а формално је распуштено 18. априла 1946. на 21. заседању у Женеви.

Затим склапа Тројни савез са Немачком и Италијом. Да би осигурао надмоћ у југоисточној Азији напада америчку морнарицу у Перл Харбору (1941), што је условило улазак САД у Други светски рат и довело до поремећаја односа снага на Пацифику. Након жестоких борби Јапан губи Окинаву и друге делове територије. Рат се, међутим, завршава безусловном предајом Јапана Сједињеним Америчким Државама 15. августа 1945, након бомбардовања градова Хирошима и Нагасакија атомским бомбама, које су тада први пут употребљене.⁶ Капитулација је Јапану донела три веома неповољне политичке последице: (1) изгубио је суверенитет и стављен је под савезничку војну управу, (2) морао је да разоружа војску и уништи постојеће наоружање и војну опрему и (3) цар је присиљен да се одрекне највеће власти у држави, уз истовремено гарантовање основних политичких права и слобода грађанима Јапана.

После безусловне капитулације Јапан постаје протекторат Сједињених Америчких Држава. Под непосредном контролом и помоћи САД почиње и веома брзи економски опоравак који је вратио благостање на острва. Американци, међутим, намећу своју технологију коју Јапанци вешто користе, али настоје и да је потисну. Увели су логику да подсистем треба да надрасте систем. Тако је, на пример, систем ИБМ основао свој подсистем у Јапану. Јапанци су својом вредноћом и јефтином радном снагом успели да тај подсистем откупе и да га преузму под сопствену контролу. Међутим, Американци су и даље тамо војно присутни и контролишу целокупан простор југоисточне Азије.

Територијални спорови и сукоби

Иако су суседи Јапана на веома великој удаљености (Кореја око 100, а Кина 450 наутничких миља), територијални спорови и сукоби са њима ипак постоје.⁷ Територијални спорови су тренутно актуелни са Кином, Јужном Корејом и Русијом.

⁶ <http://sr.wikipedia.org/sr-el/Japan> (12. 4. 2013).

⁷ Спорове и сукобе поједини теоретичари поистовећују и обично их сматрају синонимима. Између њих је, међутим, могуће направити извесну разлику по интензитету и обиму испољавања. Термин *спор* обично означава

Између **Јапана и Кине** постоје територијални сукоби у вези са суверенитетом острва у Источном кинеском мору, које Јапан назива Сенкаку, а Кина Диаоју.⁸ Од пет спорних острва Сенкаку, једно припада држави, а четири је 2002. године при својила веома богата јапанска породица велепоседника – породица Кухирари.

Историјски посматрано та острва су се налазила у територијалном саставу и Кине и Јапана. Јапан је спорна острва анексирао 1895. године након јапанско-кинеског рата и њима је управљао све до пораза у Другом светском рату. Од 1945. до 1972. године тим острвима, заједно са Окинавом, управљале су Сједињене Америчке Државе. Острва нису била предмет нарочитог интересовања ни Кине ни Јапана све до 1968. године, када су испод мора у њиховој близини откривена велика (потенцијална) налазишта нафте

застој у комуникацији двају или више субјекта (људи појединачно, друштвених група, држава, народа). Он, на познат начин, претходи сукобу, али постоји и могућност његовог превазилажења или елиминисања на миран начин. За разлику од спора, сукоб је ситуација у којој најмање две стране теже циљевима чије је истовремено постојање тешко или немогуће. Његово постојање подразумева испуњавање три основна услова: (1) противници морају да сматрају себе колективним ентитетима; (2) бар један противник мора да буде незадовољан стањем, односно треба да постоји невоља; и (3) бар један противник мора да дефинише циљ за отклањање невоље, која захтева да друга страна, која ће се највероватније томе одупрети, нешто промени. Сукоб се, такође, може превазићи на миран начин, а може и ескалирати у оружани сукоб, односно рат.

⁸ О томе се може детаљније видети у: Ђорђевић, Р. Д. *Острва посвађала Пекине и Токио*, Новости, Београд, 14. септембар 2012. 21:11; <http://www.geopolitika.com.hr/arhiv/239>; http://en.wikipedia.org/wiki/Senkaku_Islands; и http://serbian.ruvr.ru/2013_06_27/Kineski-brodovi-ponovo-doshli-do-spomih-ostva-Senkaku/

(према проценама кинеских геолога: око 17,5 билиона метара кубних гаса и 20 милиона барела нафте). Од тада Република Кина (Тајван) почиње оспоравати суверенитет Јапанима над спорним острвима, наводећи да их је она контролисала од 14. века па све до 1895. године. Кина тврди да Потсдамска декларација (коју је Јапан прихватио као део Мировног споразума у Сан Франциску) обавезује Јапан да јој врати контролу над острвима. С друге стране, Јапан сматра да су острва интегрални део Јапана и одбацује тврдње да су била под контролом Кине пре 1895 Такође, Јапан сматра да се Потсдамска декларација и Мировни споразум у Сан Франциску не односе на та острва.⁹

Јапан је у међувремену три од пет спорних острва откупио од породице Кухирара. Уговор на износ од 2,05 милијарди јена склопљен је 10. септембра 2012. године, и од тада почињу озбиљни међудржавни проблеми. Јапан спорна острва изнајмљује Сједињеним Државама за обуку оружаних снага, а Кина се томе енергично противи и тражи да се та острва, заједно с Окинавом, врате под њен суверенитет. Постојале су и озбиљне претње употребе силе, али до тога ипак није дошло. Сједињене Америчке Државе се, за сада, не мешају у територијални спор, нити се изјашњавају у вези са суверенитетом над тим острвима, али позивају на уздржаност. На тај начин дају до знања да не желе повредити Кину која енергично одбацује свако америчко посредовање, рачунајући да је то билатерални проблем Кине и Јапана. У међувремену се на острвима изводе америчко-јапанске вежбе и маневри, што додатно провоцира Кину која то доживљава као отворену претњу миру и стабилности у региону.

Кина, такође, тај спор не посматра пасивно. У спорно подручје она редовно упућује своје морнаричке снаге и појачава сарадњу са другим државама, нарочито са Руском Федерацијом. Тако је, на пример, у првој половини јула месеца реализована једна велика заједничка војна вежба под називом: „Узајамна морска сарадња 2013“. На вежби су учествовала четири кинеска разарача, две ракетне фрегате и један помоћни брод. Руси су на вежби у заливу Петра Великог ангажовали 11 ратних бродова, једну подморницу и три авиона. Вежбе, према изјави кинеске стране, немају агресивних елемената, нити су усмерене против неке треће земље, већ им је основна намена јачање чвршће везе са Русијом. Како наводи Би-Би-Си, оне се одвијају у жеку тензија Кине и њених регионалних суседа, укључујући Јапан и Филипине, око поморских спорова.¹⁰

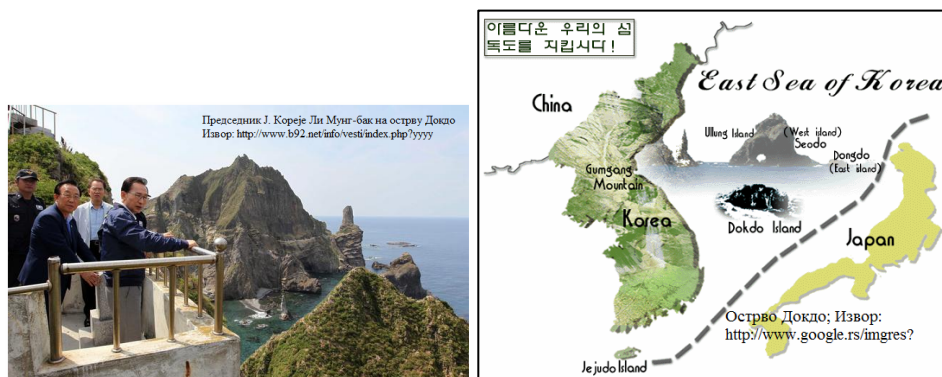
Између **Јапана и Јужне Кореје**, такође, постоје нерешени територијални проблеми.¹¹ Реч је о два спорна острва Докдо (и неколико стена које вире из мора), која се налазе, отприлике, на половини пута између Јапана и Кореје. Острва су мала, али се налазе у рибарском подручју које можда садржи велике количине земног гаса.

Званична Јужна Кореја тврди да је Јапан 1696. признао Докдо као корејску територију након спора између корејских и јапанских рибара. Острва су, према том саопштењу, 1900. формално стављена под јурисдикцију округа Улдо, али их је Јапан 1905. анектирао уочи колонизације Корејског полуострва. Докдо је после Другог светског рата враћен Кореји и оно је, према њиховом мишљењу, саставни део корејске територије историјски, географски и по међународном праву.

⁹ Извор: http://sr.wikipedia.org/wiki/Острва_Сенкаку (10. 7. 2013).

¹⁰ *Почеле највеће морнаричке вежбе Кине и Русије*, Политика, Београд, 6. 7. 2013, стр. 2.

¹¹ О томе се може видети у: Ненад Радичевић, *Азијски хладни рат*, Политика, Београд, 7. 10. 2012; Ј. Кореја и Јапан због острва у Хагу, 692, Београд, 11. 8. 2012.

Јапан, међутим, то питање поново актуелизира. Министарство иностраних послова Јапана тврди да је Јапан успоставио суверенитет над острвима до средине 17. века, да су их његови морнари користили као „трговачку луку, луку за бродове и пецање“. Министарство наводи да су острва 1905. постала префектура (канцеларија, служба) Шимане и да је Јужна Кореја поступила незаконито када их је 1952. прогласила за своју територију. Даље се наводи да ће Јапан то спorno питање решити мирно тако што ће га изнети пред Међународни суд правде.

Било како било, спор око наведених острва представља осетљиво питање и често је био препрека за побољшање односа између две земље. Односи су се нарочито заоштрили након посете јужнокорејског председника (Ли Мјунг-Бак) августа 2012. године том острву. Због посете острву власти у Токију опозвале су јапанског амбасадора у Сеулу, а амбасадору Јужне Кореје у Токију уручиле оштар протест.

Између **Јапана и Русије** трају вишевековни сукоби у вези са Курилским острвима и Сахалином.

КУРИЛСКА ОСТРВА

- Први пут ову територију посетио један руски лидер
- Четири острва у близини Јапана су под руском контролом од краја Другог светског рата
- Јапан тражи овај архипелаг још од 1855.
- Сукоб око острва онемогућио Русију и Јапан да потпишу мировни споразум којим би формално завршили непријатељство из Другог светског рата

Председник Дмитриј Медведев посетио је острва у понедељак

АФП-ПОЛИТИКА

Извор: <http://static.politika.co.rs/uploads/rubrike/154592/i/2/spoljna-11b01-kurilska-ostva>

Курилска острва налазе се између полуострва Камчатке на северу и јапанског острва Хокаидо (*Северна земља*) на југу. Добила су назив по великом броју вулкана (160, од којих 38 активних), из чијих кратера избијају водена пара и други гасови. Термин *кури* на језику Аина означава *облак, дим*. На руском курит значи *пушити се*, а Јапанци их називају Чишима – *Хилјаду острва*. Дужина тог архипелага који одваја Охотско море од Тихог океана износи око 1300 км, а сачињавају га 32 вулканска острва укупне површине 15 600 квадратних километара. На њима живи око 19.000 становника.¹²

Сахалин је острво на далеком истоку у Пацифику између Охотског мора на северу и Јапанског мора на југу. Од Русије га одваја уски мореуз Мамија који се зими леди, а од јапанског острва Хокаидо – мореуз Ла Перуз. Острво је дуго око 948 км у правцу север-југ, а широко између 26 и 160 км. Површина му је 76.400 km², и по томе је Сахалин највеће острво Русије. Највиши врх има 1609 метара. На острву је, према попису из 2002, живело 527,1 хиљада људи, од којих 85% Руса, а остали су Корејанци, Украјинци и други.¹³

Већина Курилских острва су 1745. године била унета у Генералну карту руске империје, а од седамдесетих године 18. века тамо је постојало стално руско насеље. Године 1804. на Курилима се, међутим, ствара двовлашће између Русије и Јапана. Русија контролише северни, а Јапан јужни део иако су формално сва острва припадала Русији.

Слична је ситуација и са Сахалином који је од 17. века био руска кажњеничка колонија. Затвореници и њихово потомство формирали су главнину становништва острва. Суверенитет над њим није се доводио у питање све до 1855. године када је између Русије и Јапана склопљен уговор о миру и трговини, по којем је Сахалин дефинисан као заједничко мешовито подручје на којем су живели Јапанци, Руси и домородачки народи Аину и Орокс.

Следећи значајнији уговор између Јапана и Русије потписан је 1875. године у Санкт Петербургу. По том споразуму Русија је стекла суверенитет над Сахалином, а Јапан над Курилским острвима, све до Камчатке. Сто двадесет година касније, након пораза у Руско-јапанском рату из 1904–1905, Русија је била принуђена да јужни део Сахалина, јужно од 50. паралеле, преда под суверенитет Јапана. Цео Сахалин и Курилска острва у Другом светском рату (до 5. 9. 1945) заузима Црвена армија и враћа их под суверенитет Совјетског Савеза. То стање је и званично потврђено Мировним уговором из Сан Франциска, 8. септембра 1951. Јапан је Совјетском Савезу препустио суверенитет над Сахалином и већим делом Курилских острва.

Међутим, Јапан данас покушава да оспори значење тог споразума и настоји да Сахалин и Курилска острва уврсти у своју територију. Јапанска деца у школама уче како њихова земља има суверенитет над територијом која је преко 60 година у саставу Русије. Јапански парламент, такође, враћање *исконских територија* дефинише као главни приоритет њихове спољне политике. Дипломатска криза због Јужних Курила актуелна је и у руским политичким круговима и медијима. С тим у вези и Медведевљево путовање *на крај света* (3. 7. 2013) има дубок геополитички подтекст.¹⁴

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Kuril_Islands (9. 7. 2013).

¹³ <http://sr.wikipedia.org/sr/Сахалин> (9. 7. 2013).

¹⁴ <http://rt.com/politics/medvedev-kuril-islands-visit-284/>

Геополитичке амбиције

Јапанска геополитика је у одређеним кратковременим периодима имала и практичну проверу у ратовима, нарочито у Другом светском рату. Као и нацистичка Немачка, и милитаристички Јапан је настојао да у току рата постане нова суперсила. У то време имао је моћну морнарицу еквивалентну снази америчке Пацифичке флоте. Окупирао је бројне државе у Азији, укључујући и Кину, са намером да се у договору са Немачком прошири и на територију Совјетског Савеза све до Урала, да преузме Аустралију и, под повољнијим условима, Индију. Теоријски и формално, претензије Јапана биле су да се наметне као доминантна сила на великој азијској полулопти у чији састав би ушле све новостечене колоније и марионетске (сателитске) владе. У току Другог светског рата јапанска империја, међутим, била је разбијена, а Јапан остаје под окупацијом САД све до 1952. године.

После Другог светског рата Јапан је настојао да се строго придржава *Јошидинине доктрине* (према председнику владе Шигеру Јошиди), која је подразумевала: (1) усредсређивање на економска питања, (2) лако наоружавање и строго избегавање међународних спорова и сукоба, (3) држање по страни у вези са решавањем глобалних питања и (4) прихватање и слеђење политичког вођства Сједињених Држава и њихове војне заштите.¹⁵ Јапан је настојао да постане једна од најмоћнијих економских и научно-технолошких држава на планети и у тој намери је и успео. Међутим, на политичком и војном плану и даље је остао недовољно суверен и непоуздан. Активан је у међународним организацијама: члан је Групе Г4, а намерава да постане и стални члан Савета безбедности; члан је и велике осморке, Групе Г10, учесник је самита АСЕАН и Источноазијског самита. Јапан води веома еластичну спољну политику; активно учествује у међународним односима и у решавању спорних питања, али избегава сукобе и конфликте.

Од Другог светског рата, а нарочито од завршетка кинеске револуције (1949), Јапан је своју геополитику судбински везао за Сједињене Америчке Државе. С друге стране, и Сједињене Америчке Државе су у Јапану виделе веома чврст ослонац за базирање својих снага и остваривање геополитичких циљева контроле југоисточне Азије. У почетку је Јапан био само место за америчке (окупационе) снаге, а касније је прерастао у чврст ослонац америчке политичке и војне контроле у азијско-пацифичком региону. Један је од најзначајнијих америчких савезника у глобалним односима, али је у суштини и даље остао само безбедносни амерички протекторат. Питање је, међутим, да ли ће ти блиски јапанско-амерички односи остати и даље или ће динамичне геополитичке промене нужно условити њихову корекцију.

Данас Сједињене Америчке Државе чврсто држе све позиције на Далеком истоку. У том региону имају око 100.000 војника лоцираних у Јапану, Јужној Кореји и у рејону Малезије. Стање у региону је релативно стабилно и те снаге су довољне

¹⁵ Слично томе и јапанска војна доктрина заснована је на принципима: ненападања, непоседовања нуклеарног оружја, обавезне цивилне контроле оружаних снага и садејства са Сједињеним Америчким Државама. Правно је дефинисано да Јапан искрено тежи међународном миру, заснованом на праведности и међународном поретку. Дефинисано је, такође, да се Јапан за сва времена одриче рата као сувереног права нације и од угрожавања или употребе оружаних снага као средства решавања међународног конфликта. (<http://www.kommersant.ru/doc/2200908> (22. 6. 2013)).

за нормалне, досадашње услове и активности. Јачање Кине је, међутим, евидентно и то нужно намеће потребу актуелизације постојања досадашњих савезништава и укупних односа у свету уопште и америчко-јапанских односа посебно. Јапанска улога у антикинеском савезу је потпуно јасна, али није јасно како би се Јапан понашао ако би се кинеском притиску морало попуштати. То питање мучи и саме Јапанце у ситуацији када Јапан постаје средиште „информатичког царства“, а Сједињене Америчке Државе заостају због велике економске кризе и историјског замора.¹⁶

Те анализе, према мишљењу Збигњева Бжежинског, површне су и неосноване.¹⁷ Јапан је, према његовом мишљењу, био и остаје рањива земља. Он је неопоран чак и на најмање поремећаје у снабдевању сировинама (нарочито енергентима) и у трговини. Оптерећен је унутрашњим демографским, друштвеним и политичким слабостима. Јапан има све старије и малобројније становништво. Очекује се опадање броја становника са садашњих 127 на 100 милиона у 2.050. и на чак 67 милиона у 2.100. години.¹⁸ Јапан има и огромне националне дугове који су резултат трошкова вођења рата против тероризма. У енергетском смислу он се ослања на своје 53 нуклеарне електране које су склоне удесу, а задовољавају само једну трећину потреба. Ова земља је и регионално изолована и политички лимитирана својом безбедносном зависношћу од моћног савезника.

Јапан је, међутим, истовремено и богат и динамичан и економски моћан. Зато није вероватно да ће се нове генерације Јапанаца, које немају осјећај комплекса или срама због искустава из Другог светског рата, задовољити улогом геополитичког привеска Америке. Јапан ни из историјских разлога ни из самопоштовања не може да се сасвим задовољи својим *статусом кво*, али то исказује на дискретнији начин од Кине. Поред тога, има суседе наоружане „до зуба“. Трка у наоружавању његових суседа, нарочито Северне Кореје која је већ имала нуклеарне пробе и лансирала тростепену ракету над његовом територијом, ремети постојећу равнотежу снага, нарочито у ситуацији када реална моћ Сједињених Држава слаби. Зато Јапан размишља да, након шездесетогодишњег строгог пацифизма, преиспита своју војну моћ и модернизује оружане снаге.

Од августа 1998. године, када је Северна Кореја лансирала ракету тепходон-1 (*Taepodong-1*) јапанске власти су поставиле питање о оснивању система противракетне одбране. У то време био је разрађен и нацрт закона којим се дозвољавају ракетни удари без претходне сагласности с парламентом. Закон је одобрен 2006. године, а у децембру 2012. утврђен је пројекат реформе оружаних снага: предвиђа се оснивање корпуса поморске пешадије, повећање ефикасности система противракетне одбране и доделе права доношења удара по базама противника. Символичним гестом било је потребно преименовање снага самоодбране Јапана у *армију* националне одбране. Јапан, дакле, веома добро схвата да војна моћ може допринети националној безбедности и глобалном угледу.

¹⁶ Збигњев Бжежински, Велика шаховска плоча..., стр. 163.
<http://www.tvorac-grad.com/knjige/scribd/velikashahovskaploca.html> (6. 2. 2012).

¹⁷ Збигњев Бжежински, Велика шаховска плоча..., стр. 164.

¹⁸ Carls V. Keglijr, Judžin R. Vitkof: Svetska politika, trend i transformacija, grupa izdavača, Beograd, 2006, str. 692.

У јулу 1992. године донет је и закон којим се јапанским снагама самоодбране дозвољава испуњавање и неких од међународних обавеза које нису у вези са борбеним дејствима (разна превозења, успостављање разрушене инфраструктуре, посматрање и полицијски послови). До сада су учествовале у пет мировних мисија: Мировна мисија на Голанској висоравни, у Сирији (1974); у Камбоџи (УНЦТАД – 1992); у Мозамбику (1993); у Ираку (2004) и у Индонезији (2005) – помоћ становништву пострадалима од цунамија.¹⁹ Његова зависност од Сједињених Америчких Држава, међутим, и даље је евидентна.

Јапан данас не поседује модерно оружје, као што су стратешки бомбардери и носачи авиона, али има седамнаест најсофистициранијих подморница на свету. Јапанске ваздухопловне и поморске снаге су малобројније од кинеских, али су веома модерне и ефикасне. У Јапану се интензивно размишља и о нуклеарном оружју, али се очекује дефинитивно зелено светло од Сједињених Држава. Модернизацијом војске Јапан делимично може решити одређене безбедносне проблеме. Његов послератни пацифизам и апстиненција у изградњи модерне армије, међутим, може веома лако уступити пред оживљеним милитаризмом, што брине његове суседе који добро памте историју те државе и улогу војне силе која је уливала страх и нанела огромне људске и материјалне губитке. Свесни те чињенице, и његови суседи се интензивно наоружавају и ступају у одређене коалиције и савезе, чак и изводе заједничке војне вежбе, што ситуацију у југоисточној Азији чини знатно сложенијом и неизвеснијом. Јапан се, дакле, налази на озбиљној прекретници; осећа потребу чврсте везаности за Сједињене Америчке Државе, али такође постаје свестан чињенице да америчке снаге у Пацифику нису довољне за обезбеђење мира у региону.

На нужност чвршће везе Јапана са Сједињеним Државама указују и бројни амерички политичари и геополитичари. Тако, на пример, и сам Бжежински у неколико одвојених целина упозорава да јачање Кине на азијском копну представља латентну опасност од контролисања оних морских делова који су, за Јапан, од виталног интереса и да емоције једног дела Јапанаца не могу имати приоритет над геополитичком будућношћу земље.²⁰ Чињеница је да би појава снажније Кине повећала важност Јапана за Сједињене Државе, али је Кина, према његовом мишљењу, традиционални такмац, некадашњи непријатељ и потенцијална опасност за стабилност регије која Јапану не иде у прилог. Слична је ситуација и с другим земљама у региону које и даље гаје негативне и непријатељски усмерене емоције према Јапану због агресивног и свирепог понашања у Другом светском рату. Додатни разлог за то неповерење представља и раст вредности јена, што је успорило процес економске размене са суседима, нарочито са: Малезијом, Индонезијом, Филипинима и Кином. Зато Јапан, према мишљењу Бжежинског, треба да одржава чврсту везу са Сједињеним Државама која је, упркос незадовољству неких националистички оријентисаних Јапанаца, важнија него икада до сада. То је уједно и ограничење због којег Јапан треба да остане политички и војно неутралан. Одбацавање, или чак поступно слабљење америчко-јапанског споразума о безбедности, без сумње, учинило би Јапан неотпорним на било какве поремећаје до којих би могао довести сваки озбиљнији поремећај односа на реги-

¹⁹ <http://www.kommersant.ru/doc/2200908> (22. 6. 2013).

²⁰ Збигњев Бжежински, Велика шаховска табла, стр. 165.

оналном или глобалном плану. У таквом случају, према његовом мишљењу, преостале би две алтернативе: прихватити кинеску регионалну преминацију или започети програм масовног наоружавања – што би било веома скупо и врло опасно.

Данашња јапанска политичка елита, међутим, схвата да већ богат Јапан, економски повезан с читавим светом, више не може постављати властито богаћење у први план, а да то не изазове међународну одбојност. Економски снажан Јапан, такође, не може више бити само доследни продужетак америчке спољне политике и истовремено избегавати било какву међународну одговорност. Зато су, у протеклих неколико година, на ту тему организовани бројни научни супови и расправе. Урађено је и неколико студија у којима се, поред осталог, предлаже и нова мисија Јапана у постхладноратовској ери. Интензивирани су ангажовање јапанске војске у мировним операцијама УН, нарочито у оним неборбеног карактера. Појачани су и захтеви о трајној америчко-јапанској одбрамбеној сарадњи, јачању америчко-јапанског безбедносног савеза, јачој јапанској дипломатској активности, посебно према Кини, и о јачој јапанској војној улози у региону. То је у извесном смислу, деведесетих година, захладило америчко-јапанске односе, али је закључено да су наведене препоруке, углавном, трезвене и одмерене.

У наведеним расправама идентификоване су четири главне геополитичке опције Јапана и једна помоћна. Све оне, међутим, имају један заједнички циљ: *да се искористе специјални односи са Сједињеним Државама за стицање глобалног признавања Јапана, уз истовремено избегавање азијског непријатељства и прерано угрожавање америчког безбедносног кишобрана.*

Наведене опције су следеће: (1) „Америка прва“, (2) глобални меркантилисти, (3) проактивни реалисти и (4) међународни визионари. Прва опција заснива се на ставу да постојећи (асиметрични) америчко-јапански односи и даље треба да остану у централном језгру јапанске геополитике. Присталице тог правца, међутим, желе потпуније међународно признање Јапана и више једнакости унутар алијансе. Друго размишљање, такође, не оспорава геополитичку идентификацију јапанске политике с америчком. Заговорници тог става, међутим, полазе од тога да је за задовољење јапанских интереса потребно прво признати Јапан као првенствено економску силу. Трећу групу (проактивни реалисти) чине савремени политичари и геополитички мислиоци. Они сматрају да Јапан, као богата и успешна демократија, треба активније да утиче на постхладноратовски свет. Тако он уједно може стећи и глобално признање које му припада као економском генератору и као нацији која се историјски налази међу неколико најзначајнијих земаља света. Јапан би, према њиховом мишљењу, уместо доследног праћења америчког вођства, требао да буде активан субјект у дефинисању азијских интереса од глобалног значаја. Четврта група залаже се за наглашен значај јапанске привржености позитивним глобалним моралним циљевима. Јапан би, према њиховом мишљењу, баш зато што није оптерећен геополитичким обавезама, требало да преузме глобално вођство у развијању и промовисању истински хуманих циљева у корист читаве светске заједнице.

Сва четири наведена правца размишљања сагласна су у томе да би чвршћа мултилатерална сарадња у азијско-пацифичком региону била у јапанском интересу. Та сарадња помогла би у укључивању Кине, дужем задржавању Америке у Азији, спутавању антијапанских расположења и повећању јапанског утицаја. То би, такође, омогућило Јапану стицање одређеног нивоа регионалног статуса, посебно

код острвских држава (Тајвана, Филипина, Брунеја, па чак и Индонезије) које забри-нуто прате раст кинеске моћи. Сва четири правца дају предност сарадњи са Кином, над стварањем неформалне коалиције за постизање равнотеже састављене од острвских држава и подржане од Америке и Јапана. Међутим, ретки су они који су за стварање неке врсте великог споразума између Јапана и Кине. Регионалне по-следице такве класичне замене савезника биле би велике – Америка би се пову-кла, дошло би до прикључења Тајвана Кини и чвршћег савеза Кине са Корејом, а Јапан би био остављен Кини на милост и немилост. Зато веза са Сједињеним Држа-вама и даље остаје основна јапанска опција. Без ње Јапан није у стању да обезбе-ди сталан доток сировина – нарочито нафте и да се заштити од кинеске и, евенту-ално, корејске нуклеарне бомбе. Екстремне опције, нарочито оне о потпуном паци-физму, оне обојене антиамеричким тоновима и оне о интензивнијем унилатерал-ном наоружавању нису имале много присталица.²¹ Веза са САД је, дакле, и даље нужна, али се поставља озбиљно питање докле ће бити одржива?

Оно што је сада евидентно јесте чињеница да Јапан личи на економског дива, а по-литичког и војног патуљка, с недостатком амбиција да се та ситуација промени. Јапан јесте економски моћна сила, али се његов политички значај у међународној заједници непрекидно смањује. Разлози су бројни, али су основни везаност за Сједињене Држа-ве, зависност од увоза, издвојеност (чак и изолованост) од остатка Азије, економска конкуренција у региону и смањивање прираштаја становништва. У спољној политици Јапан ставља тежиште на економске аспекте и један је од главних светских донатора и финансијера међународних организација. Предводник је у бесповратним донацијама земљама у развоју за задовољавање основних животних потреба, затим у додели зај-мова за велике пројекте економског развоја и у пружању стручне и научне помоћи – на-рочито у областима здравства, високих технологија и образовања.²² У последње вре-ме, међутим, појављују и јачи економски супарници у Азији који угрожавају његову еко-номију и спољну политику. Јапански производи стога су све мање конкурентни на про-бирљивом светском тржишту. Политичко деловање Јапана ограничено је чврстом по-везанашћу са Сједињеним Државама и недовољном самосталношћу спољне политике.

На војном и безбедносном плану Јапан, такође, не представља лидера у региону, поред осталог и због ограничења услед историјске одговорности. Он има војску од око 250.000 људи која се појављује и на регионалном плану, али првенствено у ми-ровним операцијама Уједињених нација. Њени припадници учествовали су првен-ствено у оним мировним операцијама које нису у вези са борбеним дејствима (разна превозења, успостављање разрушене инфраструктуре, посматрање и полицијски послови). До сада су учествовале у пет мировних мисија: на Голанској висоравни, у Сирији (1974); у Камбоџи (УНЦТАД – 1992); у Мозамбику (1993); у Ираку (2004) и у Индонезији (2005) – помоћ становништву пострадалима од цунамија. Јапан, дакле, на-пушта амбиције о доминантној регионалној сили, али се појављује у улози предвод-ника за активно деловање у светским мировним напорима и економском развоју.

²¹ Збигњев Бжежински, Велика шаховска плоча..., стр. 169.

²² Јапанска помоћ Србији немерљива је и у економском и у моралном смислу. Поред осталог, Јапан је град Београд донирао са 20 аутобуса за градски превоз, а бројни су и примери упућивања разних врста најмодернијих уређаја и опреме у болнице по Србији.

Перспективе

Перспектива даљег развоја Јапана зависи, у првом реду, од самих Јапанаца, али и од општег стања у међународној заједници – нарочито у Евроазији. Како сада ствари стоје, актуелан је хладни рат свих против свих, али и сарадња свих са свима.

Јапан је, без сумње, свој геополитички код и сопствену судбину везао за геополитику Сједињених Америчких Држава. Та веза, иако нужно наметнута, до сада је била веома успешна и продуктивна. У последње време, међутим, евидентно је опадање моћи САД које су више од две деценије доминирале целокупном међународном заједницом.²³ Оне су и даље доминантна светска сила и ту моћ, из разумљивих разлога, настоје да задрже. Међутим, суочавају с бројним проблемима као што су: велика економска криза, неиздржив раст америчког дуга, напукли финансијски систем и финансијска рецесија, повећање неједнакости у доходу, веома лоша национална инфраструктура која је у фази распадања, недовољна едукованост јавног мњења, и веома створен и пристрасан политички систем. Ти амерички унутрашњи недостаци, у новом историјском контексту, не могу више избећи брижљивом и критичком истраживању унутар земље и у међународној заједници. Америка је, дакле, суочена са озбиљним оперативним изазовима као што су: „велики и растући дугови, продубљивање социјалних неједнакости, култура изобиља која обожава материјализам, финансијски систем отворен за похлепне спекулације и поларизовани политички систем“.²⁴

Евидентно је и то да Сједињене Државе, и поред кризе, не мењају свој геополитички код доминације над светом, али се прилагођавају новим условима и мењају методе и средства за очување дефинисаног циља. Иако је свесна чињеница да је њена униполарна амбиција озбиљно уздрмана, Америка не уважава мултиполарну структуру на светској геополитичкој карти и зато тежи да свим могућим средствима одржи своју светску хегемонију, односно свој статус *главног лидера*. Свесна је, такође, чињеница да је и даље војно најјача сила на свету, али и тога да јој је војна машинерија расплинута по читавом свету, да је „напрегнута до пуцања и све мање функционална и да није више у стању да решава проблеме у ратовима (Ирак, Авганистан) који су до сада коштали преко шест трилиона долара“.²⁵ Ти ратови истовремено су изазвали и делегитимизацију америчке спољне политике, чак и међу

²³ „Америчка стратегија у региону Евроазије у последње три деценије заснива се на двострукој игри: ослањање на турски (туркофонски свет) – пантуркизам и игри на муслиманску вахабитску саудијску карту. Игра на турски свет била је јасно видљива под Клинтоним, који је увео у игру три антируске стратегије: Прво, напад кроз стратегију опкољавања, друго, напад кроз стратегију комадања и треће, напад кроз процес унутрашњих субверзивних активности, који урушава њену способност да се брани од спољних нартаја.“ (Јовић, Љ: *Америка остварује пробор према Русији*, Глас јавности, Бања Лука; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>)

²⁴ Бжежински З: *Америка-Кина и судбина вета, фељтон у: Политика*, Београд, 13. 7. 2013.

²⁵ Ратови у Ираку и Авганистану коштали су Америку шест билиона долара, што је један од разлога што нема новца за социјално и здравствено осигурање, бонове за храну, животну средину и мреже социјалне заштите. Поред тога, евидентне су и велике жртве војника у борбеним дејствима, а присутан је и велики број самоубистава (у Авганистану, просечно један војник на дан). (Детаљније о томе може се видети у: Робертс Пол Крег: *Пропаст економије САД и „пропаст света“*, Нова српска политичка мисао 14. јул, Београд, 2012; и Мишић, М: *Једно самоубиство дневно*, Политика 17. јул, Београд, 2012, стр. 2).

пријатељима. Зато, уместо досадашње крајње арогантне политике притисака и силе, САД првенствено користе дипломатију, економску сарадњу и притиске, али и агресивну шпијунажу. Шпијунирају све значајније земље, потенцијалне ривале и противнике, али и коалиционе партнере и пријатеље, укључујући и водеће земље Европске уније – Немачку и Француску.²⁶ Прикупљене податке интензивно користе за реализацију сопствених циљева, нарочито у оним подручјима која су од њиховог виталног националног интереса, као што су, на пример: север Африке, Блиски исток, Закавказје, али и Далеки исток, укључујући и Јапан.

Промену стратегије САД заговарају и водећи амерички геополитичари. Тако, на пример, творац „Велике шаховске табле“, Збигњев Бжежински, мења досадашње ставове и предлаже Обама да истура дипломатију и морал у први план, да јача везе са Европом и да инсистира на јачем интегрисању Турске и Русије у Запад, уз уважавање Кине као значајног економског партнера.²⁷ У последње време нарочито се залаже за убрзано укључивање Русије у трансатлантску заједницу и сматра да је то неопходан елемент дугорочне стратегије САД у учвршћивању стабилности на евроазијском мегаконтиненту. Он сматра да је компромис Русије са САД пожељан, нарочито ако се намеће у анти-исламском савезу у случају да се њени проблеми на југу отргну контроли. Преостали нуклеарни потенцијал Русије, према његовом мишљењу, такође обезбеђује основу за специјални дијалог са САД. То је истовремено и добар разлог за повећање угледа Русије и стварање утиска о постојању специјалних односа. Истовремено, то би помогло напорима у подстицању антиамеричких осећања у Западној Европи, смањењу већ постојећих раскола унутар евро-атлантске заједнице; стварању конкуренције у дипломатским односима са Берлином и Паризом и отежавању настанка много интегрисаније ЕУ. Попуштање Русије према Западу, наводи он, био би и основни предуслов за продужетак пружања западне финансијске помоћи тој држави. Он, такође, сматра да ће остварење тог циља захтевати стрпљење и стратешку истрајност, да на том путу не постоје пречице, али да би то било од изузетног значаја за обе земље. То би, према његовом мишљењу, био и добар пут за даље јачање утицаја САД и њених актуелних савезника на огромни евроазијски регион.²⁸

Јаке Сједињене Америчке Државе нарочито одговарају Јапану, али је питање до када ће то потрајати. Пропорционално са опадањем моћи САД, на светској геополитичкој сцени појављиваће се (и већ се појављују) и други актери, без обзира на то да ли су у оквиру НАТО-а или ван њега. Слабија моћ САД аутоматски значи њен мањи утицај на сопствене партнере и савезнике, пре свега на Европску унију (Немачку и Француску), Турску и Јапан, али и на друге земље ван коалиције: Русију, Кину, Индију, Пакистан и Иран.

Сједињене Америчке Државе, за сада, представљају кохезиони фактор за *Европску унију* која је оптерећена бројним проблемима. Слабљењем моћи САД,

²⁶ Истовремено оптужују друге земље за шпијунажу у сектору информационе и комуникационе технологије (нарочито Кину) и крађу америчког интелектуалног власништва, али су се веома брзо довеле у ситуацију да се бране, нарочито од оног момента када је њихов обавештајац Едвард Сноуден открио постојање тајног америчког програма за праћење електронских информација на највећим интернет сајтовима. (Политика, Београд, 10. 7. 2013, стр. 2).

²⁷ Мينيћ, М: *Одлазак хегемона*, чланак у: Политика 12. 2. 2012, Београд, стр. 4.

²⁸ Бжежински, З: *Живот са Русијом, превео са енглеског*: Вања. Ј. Вученовић: <http://www.vidovdan.org/арhива/print646.html> (11. 7. 2013).

међутим, јачаће суверенитет водећих земаља ЕУ, али је велико питање да ли ће нека од њих успети да доминира Европом или ће тражити савезништво са другим земљама, пре свега Руском Федерацијом. Хипотетички посматрано, постоји теоријска могућност да се Немачка или Француска, или обе заједно, приближе Руској Федерацији (чак и Кини и Индији) и да се укључе у јединствен Евроазијски савез, али другачији од онога како га Американци дефинишу. Тај савез заговарају и руски геополитичари. Они, поред осталог, сматрају да су путеви енергије – нафтови и гасоводи постали значајнији и важнији од обичних друмских путева, железничких пруга и морских и ваздушних линија и да на том плану постоје озбиљни путеви за заједничка улагања и технолошку сарадњу. Русија, дакле, ствара енергетску унију са Европском унијом, а од енергетске уније до политичког савеза само је један корак.

Слична је ситуација и са Републиком Турском која је, за сада, чланица НАТО-а и значајан савезник Сједињених Америчких Држава. До сада је Турска испољавала геополитичке претензије према суседима и према Балкану нарочито, али само у мери колико су јој дозвољавале Сједињене Државе. Уколико моћ Америке, међутим, и даље буде слабила Турска ће све мање бити под њеним утицајем. Њене геополитичке амбиције су нарочито евидентне према исламском делу света на Балканском полуострву у којем види снажан ослонац за остваривање политичких, економских, чак и војних циљева и за испољавање утицаја на дуге народе који тамо живе. У целом том контексту није искључен ни потенцијални савез са другим земљама (водећим европским, затим евроазијским, балканским, северноафричким, блискоисточним...).

Кина је самостална и суверена држава која наступа веома опрезно на међународној политичкој сцени. Она се сматра довољно јаком да своју судбину узме у сопствене руке, али исто тако недовољном да се отворено супротстави веома амбициозним и дрским напорима САД и да целокупан индијски потконтинент стави под своју апсолутну контролу. И даље се придржава чувене максиме Денг Сјаопинга: „Анализирај ствари; ојачавај наше позиције; хватај се у коштац са проблемима смирено; прикривај наше капацитете; и чекај на наше време; буди скроман кад говориш о властитим дометима и никад не истичи захтев за лидерством“.²⁹ Кина, дакле, настоји да увећа свој утицај, да ужива веће поштовање у међународној заједници и да обезбеди самопоуздање у погледу своје будућности.

Кина се очигледно не радује слабљењу америчке моћи која се може негативно одразити на целокупну међународну заједницу, не само на економском већ и на војном и безбедносном плану.³⁰ То се нарочито негативно може одразити на саму Кину јер су њена огромна инвестирања у САД заснована на сопственим интересима. Она, такође, сматра да би нагли пад Америке с позиције глобалног лидера изазвао општу кризу која

²⁹ „У изливу искренности једна кинеска јавна личност, која је очигледно закључила да су амерички пад и кинески успон неизвесни, искрено и трезвено је саопштила једном америчком посетиоцу у Кини: *Али молим вас, потрудите се да Америка не пропадне исувише брзо...*“ (Бжежински З: Америка-Кина и судбина вета, фељтон у: Политика, Београд, 26. 7. 2013)

³⁰ Слабија моћ САД такође значи поремећај у постојећој равнотежи снага, али и у постојећем економском и технолошком развоју. То се нарочито могло видети на примерима распада СССР-а и разбијања СФРЈ када је целокупан друштвени и економски, војни, културни... живот враћен и по неколико деценија уназад. Цивилизацијски ниво који је Рим имао пре распада, на пример, није достигнут у наредних хиљаду година.

би опустошила њено властито благостање и оштетила дугорочне изгледе. Зато су мудрост и стрпљење део кинеске политике и најјаче оружје кинеске армије.³¹

Кина, дакле, није спремна да у пуној мери преузме улогу Америке у свету, нити има те амбиције. Она, међутим, сматра да лоше функционисање међународног механизма има свој узрок у лошем функционисању западног модела којим доминира *амерички модел*. Она, такође, сматра да би, као велика земља у развоју, требало да предузме иницијативу у правцу ширења кинеског појма хармоније широм света. Такође, сматра да је успех било које земље био повезан са рађањем новог концепта. За Кину је то појам хармоније као теоријског израза мирног успона коју би требало пренети на свет заједно са појмовима правде, сигурне победе и заједничког развоја.

Сједињене Државе, међутим, у регион Пацифика и даље упућују респективне војне снаге, нарочито поморске, чије присуство у Кинеском мору Кина неће толерисати. Америка, такође, појачава своја настојања да оцрни кинески модел у међународној заједници. Нарочито инсистира на угрожености грађанских права и покушавају да се, комбинацијом разних метода, меша и у кинеске унутрашње односе. Тако, на пример, амерички геополитичари тврде да би се у Кини, због недовољне стабилности и непоштовања људских права, могле појавити бројне политичке и друштвене кризе у виду оних на Тјенанмену (1989) и у кинеској провинцији Синђијанг (2013), у којој је дошло до побуне Ујгура – када је погинуло 27 људи (девет полицајаца и 18 цивила).³²

Кина зато свој геополитички код усмерава према северном суседу – Руској Федерацији, са којом има веома добру политичку, економску и војну сарадњу. Поред осталог, основале су и Шангајску организацију о сарадњи (ШОС) која, судећи по заједничким вежбама и маневрима, укључује и војну компоненту одбрамбеног карактера. Обе земље су чланице организације земаља у развоју (БРИКС – Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка) и њихова политичка и економска сарадња је у сталном успону.³³

Понашање Индије, без обзира на актуелно стање, такође је непредвидљиво. Индијски геополитичари отворено говоре о потреби за све већом Индијом која би имала доминантну позицију на подручју које се протеже од Ирана до Тајланда. Индија је веома заинтересована и за војну контролу Индијског океана, па су практични потези њених поморских и ваздухопловних снага усмерени у том правцу. Чине се и напори да се, придруживањем Бангладеша и Бурме, обезбеди стабилан геополитички положај у региону и обезбеди контрола пловидбе Индијским океаном, а то истовремено подразумева и слабљење утицаја Сједињених Држава.

³¹ Бжежински 3: Америка-Кина и судбина вета, фељтон у: Политика, Београд, 25. 7. 2013)

³² <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:440901-Krvavi-neredi-u-Kini>

³³ Поред осталог, на петом самиту (Дурбан, Јужноафричка Република) 26–27. марта 2013. године, договорено је оснивање заједничке развојне банке, без прецизирања детаља о њеној величини и структури. Основан је и Пословни савет који ће помоћи у изради вишестраног инвестиционог плана и развоју сарадње привредника у различитим областима пословања. Основана је и „каса солидарности“ (заједнички кризни фонд) од 100 милијарди долара којим би, у случају погоршања платног биланса неке земље, остали могли да искажу међународну подршку. Наведена средства се не налазе на посебном буџету. То је новац централних банака које могу да резервишу део златних резерви за ту намену. (*Договорено оснивање развојне банке БРИКС-а*, Политика, Београд, 28. 3. 2013, стр. 3).

Брз опоравак Руске Федерације нико на Западу није очекивао. Прављене су чак и прогнозе да се од ње формира конфедерација са три федералне јединице: Источни Сибир, Западни Сибир, и Европска Русија, и да као таква не представља значајан субјекат у међународним односима. Русија се, међутим, веома брзо опоравила. Она је данас главни извозник енергената: нафте и нарочито гаса. Урађени су и бројни нафтоводи и гасоводи, прво према земљама Европе, а затим и према земљама Далеког истока – пре свега према Кини. Русија има и одличну сарадњу са скоро свим земљама Азије и Европе. Европа је велики зависник од њених енергената, а са Кином и Индијом остварује и значајну војну сарадњу. Русија је, такође, веома аутономна. Поседује скоро све ресурсе који су јој потребни, и није везана за Сједињене Државе као Кина, на пример. Она је и веома значајна нуклеарна сила и има респектабилну армију. Економски ојачана Русија на спољнополитичком плану делује у два смера – да формира систем савеза и добре односе са бројним земљама на евроазијском континенту и у међународној заједници и да заустави даље ширење НАТО-а на исток. Русија чини напоре да формира државну унију са Белорусијом, и да и даље ради на јачању Заједнице независних држава, Заједничког економског простора, Евроазијске заједнице, БРИКС-а (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република), Шангајске организације и Евроазијске уније.

Будућност је, дакле, веома неизвесна. Тренутно је на помолу криза Уједињених нација и веома озбиљан сукоб између Сједињених Држава и Ирана.³⁴ Криза у Савету безбедности УН настала је прво у вези са такозваним „афричким пролећем“ да би ескалирала са појавом сукоба у Сирији. Сједињене Државе, са водећим земљама Запада, упорно траже да Савет безбедности изгласа резолуцију за смену сиријског режима, али се Русија и Кина томеprotиве.³⁵ Са Ираном је ситуација знатно сложенија. Сједињене Америчке Државе су му већ увеле санкције. То је одмах учинила и Канада, а очекује се да ће санкције увести и Европска унија. Иран, међутим, припрема контрамере и настоји да затвори пролаз кроз Ормуски теснац, односно морски пролаз између Омана и Ирана, а то је управо простор са којег се Јапан снабдева енергентима.

Неизвесна ситуација на геополитичкој карти света и на подручју Далеког истока снажно утиче и на геополитички код Јапана. Он се данас налази пред историјском одлуком о сопственој будућности. Веза са САД је и даље извесна, али није извесно до када ће она потрајати. Алтернативна решења такође постоје, али ни у једном од њих Јапан не може очекивати доминантну позицију.

Пропорционално са опадањем моћи САД, и Јапан ће бити присиљен да мења свој геополитички код и да изналази адекватна решења, укључујући и сигурније савезнике. Актуелни савезници Јапана у региону истовремено су и амерички. То су, пре свега, Јужна Кореја и Филипини, али је велико питање до када ће те земље одолети притисцима Кине са којом су до сада имале веома развијену економску сарадњу.

³⁴ „Ко је писао и пише како Америку изазивају Србија, Ирак, Либија, Сирија, Русија, Никарагва, некада Вијетнам, Гренада, Панама, сада Иран, али и небројено много земаља које су искусиле америчку или од њих плаћену војничку чизму. Одговор је једноставан. Американци.“ (Јанковић, С: *Трн у оку Америке*, Печат бр. 202. Београд, 2012, стр. 44).

³⁵ Русија и Кина су дале вето на Сиријску резолуцију у Савету безбедности. Пре тога је САД вршила жесток притисак на Кину. Тако је, на пример, амерички сенатор Џон Мекејн заменику министра спољних послова Кине Џанг Џиђуну рекао: „Свима сам рекао, кажем и вама – арапско пролеће стиже у Кину.“ (Детаљније о томе може се видети у: Русија и Кина блокирале резолуцију УН о Сирији, Политика, 5. 2. 2012, стр. 3; Казимировић, М: *Замрзнута „Арапско пролеће“*, Политика, 6. 2. 2012., стр. 3).

Закључак

Може се закључити да је Јапан на геополитичкој карти света вековима заузимао веома значајно место. На њој се, строго научно гледано, ова земља налази у области таласократије, јер је од свих других суседа одвојена морима и океанима. Јапан је веома често продирао дубоко у копнени део Азије и склапао савезе и са силама таласократије и са силама телурократије. Међутим, зависан је од геополитичке ситуације уопште и ситуације у окружењу посебно,

Јапан је економски веома развијена земља, трећа у свету по БДП, али сиромашна сировинама неопходним за веома квалитетну индустријску производњу. Нарочито јој недостају енергенти које претежно увози са Блиског истока и из Ормушког залива. Увоз свих енергената за сада се одвија несметано, али је будућност веома неизвесна због бројних ратних затегнутости на Балкану, северу Африке, Блиском истоку, у Ираку, Авганистану, и са латентном опасношћу да се пренесу и на Иран, Закавказје, па и на Далеки исток.

Јапанци, у просеку, имају најдужи животни век, али су проблеми са наталитетом веома озбиљни.

Јапан има веома богату и дугу историју са периодима успона и падова, пораза и победа, изолације и потпуног отварања према свету. Кулминацију свог развоја ова острвска земља доживљава у првој половини двадесетог века, нарочито пред Други светски рат, али је то уједно и почетак опадања његове моћи и улоге у међународној заједници. Након пораза Јапан губи део територија и ступа у вазални однос према Сједињеним Америчким Државама.

Основни нерешени територијални проблеми који Јапан данас оптерећују односе се на нерешена питања граница са Кином, Јужном Корејом и Руском Федерацијом. Није реч о просторно великим територијама, али оне са својим приобаљем имају изузетан значај за контролу поморских путева и развој привреде (нарочито за риболов и истраживање и експлоатацију енергената).

Очигледне намере Јапана у Другом светском рату биле су да се наметне као доминантна сила на великој азијској полулопти у чији састав би ушле све новостечене колоније и марионетске (сателитске) владе. После безусловног пораза у том рату, Јапан своју геополитику судбински везује за Сједињене Америчке Државе и тако остаје практично до данас. Као такав он је формално један од најзначајнијих америчких савезника у глобалним односима, али је у суштини и даље остао само безбедносни амерички протекторат. Питање је, међутим, да ли ће ти блиски јапанско-амерички односи остати и даље или ће динамичне геополитичке промене, са степеном опадања моћи САД, нужно условити њихову корекцију.

Геополитичке амбиције Јапана данас зависе првенствено од самих Јапанаца, од окружења у којем се ова земља налази и од општег стања у међународној заједници. Јапан представља економског дива, али политичког и војног патуљка, без значајнијих изгледа да се то стање поправи. Јапан јесте економски јак, али је веома зависан од светског тржишта, нарочито од увоза енергената. Поред тога, евидентни су и рецесија привреде, издвојеност од остатка Азије и старење и смањивање пропулзивности становништва. Разлози су, дакле, и у спољној политици која

због чврсте везе са САД није у могућности да се пробије на тржишта држава ван евроатлантског савеза. Истовремено и земље у окружењу бележе убрзани економски развој, због чега јапански производи постају мање конкурентни на тржишту. Јапан тренутно у окружењу има јаке и „до зуба“ наоружане суседе који веома лако могу постати потенцијални противници. Ограничен је и у војној и безбедносној области, пре свега због историјске одговорности, али и због чврсте везе са САД и недовољно самосталне спољне политике. Због свега тога Јапан данас представља значајну економску силу, али је његова улога у светском геополитичком поретку из дана у дан све мања. Та тенденција вероватно ће бити настављена и у будућности, без обзира на изабрану опцију и дефинисани геополитички код.

Литература

1. Antonio Negri, A, Hart M: *Imperija*, Arkzin & Multimedijски институт, Загреб, 2003.
2. D. W. Meinig: "Heartland and Rimland in Euroasian History" in "West Politics Quarterly", IX, 1956.
3. Huntington S: "*Clash of civilizations*" in "Foreign Affairs", summer 1993.
4. Mackinder, J, H., *The Geographical Pivot of History*, "Geographical Journal", 23, The Royal Geographical Society, London, 1904.
5. Бжежински, З: Америка-Кина и судбина вета, фељтон у: Политика, Београд, јул 2013.
6. Бжежински, З: *Живот са Русијом*, превео са енглеског: Вања. Ј. Вученовић: <http://www.vidovdan.org/arhiva/print646.html> (11. 7. 2013)
7. Група аутора, *Геополитика постмодерног света*, ИП „Геополитика прес д. о. о.“, Београд, 2011.
8. *Договорено оснивање развојне банке БРИКС-а*, Политика, Београд, 28. 3. 2013.
9. Дугин, А., *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, Београд, 2009.
10. Дугин, А: *Основы геополитики*, Часть 2, Глава 2, Арктозея, Москва, 2000.
11. Ђорђевић, Р, Д: *Острва посвађала Пекинг и Токио*, Новости, Београд, 14. септембар 2012.
12. Збигњев Бжежински, Велика шаховска плоча..., стр. 163. <http://www.tvorac-grad.com/knjige/scribd/velikasahovskaploca.html> (6. 2. 2012.)
13. Јанковић, С: *Трн у оку Америке*, Печат бр. 202. Београд, 2012.
14. Јовић, Љ: *Америка остварује продор према Русији*, Глас јавности, Бања Лука; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>
15. Казимировић, М: *Замрзнуто „Аралско пролеће“*, Политика, 6. 2. 2012.
16. Кореја и Јапан због острва у Хагу, б92, Београд, 11. 8. 2012.
17. Л. Н. Гумилев „*Этногенез и биосфера земли*“, Ленинград, 1990.
18. Минић, М: *Одлазак хегемона*, чланак у: Политика, Београд, 12. 2. 2012.
19. *Почеле највеће морнаричке вежбе Кине и Русије*, Политика, Београд, 6. 7. 2013, стр. 2.

20. Русија и Кина блокирале резолуцију УН о Сирији, Политика, 5. 2. 2012.

21. Савицкий, Н. П: „*Географический обзор России-Евразии*“ в сборнике „Мир России – Евразия“, 1926.

22. Чарлс В. Кеглијр, Јуџин Р. Виткоф: Светска политика, тренд и трансформација, група издавача, Београд, 2006, стр. 692.

Интернет адресе

http://en.wikipedia.org/wiki/Senkaku_Islands

http://serbian.ruvr.ru/2013_06_27/Kineski-brodovi-ponovo-doshli-do-spornih-ostrva-Senkaku/

<http://rt.com/politics/medvedev-kuril-islands-visit-284/>

<http://www.kommersant.ru/doc/2200908> (22. 6. 2013))

<https://en.wikipedia.org/wiki/Japan> (24. 6. 2013)

https://en.wikipedia.org/wiki/Kuril_Islands (9. 7. 2013)

<http://sr.wikipedia.org/sr/Сахалин> (9. 7. 2013)

http://sr.wikipedia.org/wiki/Острва_Сенкаку (10. 7. 2013)

<http://sr.wikipedia.org/sr-el/Japan> (12. 4. 2013)